

nili i korak dalje. Naime, uspostavljajući izvanrednu suradnju s Nevenom Škrbić Alempijević i njezinim studentima, učinjen je paradigmatički korak u opsegu i načinu obrade etnoloških tema. Neke su od njih obrađene na zavidnoj razini, a otvorena su brojna nova pitanja i teme za buduća istraživanja.

Zašto inicijativa? Zato jer se od organizatora očekuje da sve ove radove pretoči u tiskanu publikaciju koja će od inicijative načiniti trajan trag, trag kojim će organizatori svojem kraju ostaviti neprocjenjivo naslijeđe, a čitateljima uzoran model kako pristupati manjim sredinama i valorizaciji njihove prebogate baštine. S tom nadom treba čestitati organizatorima i zaželjeti najljepše dovršenje ovoga projekta publikacijom odgovarajuće znanstvene kvalitete i istraživačke svježine.

Igor Eterović

Znanstveno-stručni skup *Dijalozi s baštinom 2016: Fortifikacijska arhitektura i problemi njezine zaštite*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 22. – 23. travnja 2016.

Na riječkom je Filozofskom fakultetu 22. i 23. travnja 2016. održan znanstveno-stručni skup *Dijalozi s baštinom 2016*. Već tradicionalan skup povodom Svjetskoga dana baštine (18. travnja) organizirali su Katedra za istraživanje i zaštitu kulturne baštine Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta u Rijeci, nacionalni odbor ICOMOS-a (Međunarodnoga vijeća za spomenike i spomeničke cjeline) i Hrvatski restauratorski zavod, uz financijsku potporu Grada Rijeke, Istarske županije, Primorsko-goranske županije i Općine Kršan. Tema ovogodišnjega, šestoga skupa bila je *Fortifikacijska arhitektura i problemi njezine zaštite*. Ova uvijek aktualna tema okupila je devet izlagača, redom uvaženih stručnjaka s dugogodišnjim iskustvom u službi zaštite spomenika kulture, ali i brojnu zainteresiranu publiku. Teme izlaganja obuhvatile su širok vremenski raspon od kasne antike do ranoga novog vijeka, s naglaskom na fortifikacijskoj arhitekturi priobalne Hrvatske. U raspravama o nizu poznatih i atraktivnih primjera fortifikacijske arhitekture ukazano je na brojne probleme pri njihovoj valorizaciji, konzervaciji, prezentaciji i revitalizaciji, ali i na neke od modela rješenja. U duhu dijaloga i razmjene iskustava, a s ciljem što uspješnijega očuvanja ovoga iznimno vrijednoga dijela naše kulturno-povijesne baštine posebno je

istaknuto nekoliko primjera pozitivne prakse, poput srednjovjekovne utvrde Kostel (*Petrampilosa*) u blizini Buzeta. Već je tradicionalno skup vrlo aktivno, žustrim diskusijama pratio velik broj stručnjaka iz konzervatorskih odjela Uprave za zaštitu kulturne baštine i Hrvatskoga restauratorskog zavoda, povjesničara umjetnosti, povjesničara arhitekture i studenata.

Prvu je sesiju otvorio Ranko Starac iz Pomorskoga i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci izlaganjem „Fortifikacije i nadzorno-refugijalni lokaliteti na području Kostrene, Bakra i Bakarca“. Predstavljani su rezultati recentnih arheoloških istraživanja fortifikacija iz prapovijesnoga, kasnoantičkoga, ranobizantskoga i srednjovjekovnoga razdoblja na lokalitetima iznad uvala te uz komunikacijski pravac između Rijeke i Kraljevice. Riječ je o gradini Solin u Kostreni i utvrđi Gradac povrh Bakarca te Gornjem gradu u Bakru i prostoru unutar bakarskoga kaštela. Na osnovi pokretnih nalaza moguće je u kontinuitetu pratiti intenzivniji boravak vojne posade na mjestu kaštela tek od prve polovine 13. stoljeća. Naglasak je stavljen na dosad izvedene konzervatorske radove, dobrim dijelom sufinancirane iz fondova Europske unije, ali i planove uključivanja lokaliteta u kulturnu ponudu bakarskoga kraja.

Usljedio je izlaganje Andreja Janeša iz Hrvatskoga restauratorskog zavoda „Utvrda Lopar u Novom Vinodolskom – arheološka istraživanja 2011. – 2015.“. Utvrda se nalazi uz istočni rub naselja, na samoj morskoj obali, a u pisanim se izvorima spominje tek godina njezina razaranja, 1598. Međutim, najviše je devastirana prilikom miniranja 1936. te je od nje sačuvan tek zapadni zid. Na osnovi sustavnih arheoloških istraživanja provedenih u proteklih pet godina moguće je datirati izgradnju utvrde u početak 4. stoljeća. Intenzivno je korištena do kraja 6. stoljeća, a analizom pokretnih nalaza potvrđeno je korištenje utvrde i od 9. do sredine 13. stoljeća. Predstavljani rezultati recentnih istraživanja upotpunjuju povijesnu sliku Novog Vinodolskog prije dolaska knezova Krčkih u posjed Vinodola 1225. godine.

Sesiju posvećenu prvenstveno arheološkim istraživanjima zaključila je Tea Rosić iz Muzeja grada Crikvenice izlaganjem „Gradina Badanj – konzervatorski radovi i revizijska istraživanja“. Badanj je nadzornu ulogu na strateški važnom položaju, spoju Vinodolske doline i crikveničke udoline, imala od razdoblja kasne antike do razvijenoga srednjeg vijeka. Tlocrt s dvama koncentričnim prstenovima bedema posljedica je brojnih kasnijih pregradnji, no izgled i namjena pojedinih dijelova utvrde, kao i razlozi

njezina napuštanja početkom 14. stoljeća i dalje su nejasni. U izlaganju su predstavljani rezultati dosadašnjih arheoloških istraživanja i najnoviji konzervatorski zahvati te mogućnosti prezentacije.

Drugi blok izlaganja otvorila je Dolores Oštrić iz Konzervatorskoga odjela u Rijeci temom „Kula Kolana Draža u Nerezinama“. Danas ruševna kula osorskih patricija Draža podignuta je u 16. stoljeću na rubu Nerezinskoga polja, u blizini sela Hlamac, a prema predaji pripisuje se Kolanu Draži, kapetanu creske galije u bici kod Lepanta. Za razliku od ostalih cresko-lošinjskih fortifikacija, riječ je o privatnoj investiciji, a pitanje njezine izvorne funkcije do daljnjega ostaje otvoreno. U svrhu obnove, odnosno izrade projektne dokumentacije, od 2009. do danas izvedena je statička analiza građevine te arheološka, konzervatorska i restauratorska istraživanja. Rezultati ovih istraživanja, metode obnove, kao i želje vlasnika propitivani su kroz nacrtnu dokumentaciju, prvenstveno vizualno atraktivne fotogrametrijske prikaze postojećega stanja te idejni projekt obnove.

Tajana Pleše iz Hrvatskoga restauratorskog zavoda izložila je temu „Nepoznati lički biser – plitvički stari grad Krčingrad“, posebno zanimljivu kao jedini primjer fortifikacija na ovom skupu koji nije ubiciran u priobalju. Krčingrad se nalazi na poluotoku između jezera Kozjak i Gradinskoga jezera (u Nacionalnom parku Plitvička jezera). Tijekom arheoloških istraživanja od 2008. do 2014. potvrđena je ubikacija te struktura i stanje južnoga dijela zapadnoga obrambenog zida. Na osnovi tlocrtne dispozicije, kao i oblikovanja strijelnica, arhitektonske profilacije i pokretnih nalaza moguće je pretpostaviti da je Krčingrad bio izgrađen u 13., a napušten u 15. stoljeću.

Blok izlaganja posvećen dalmatinskim primjerima fortifikacija otvorila je Anita Gamulin iz Konzervatorskoga odjela u Splitu s temom „Utvrdena crkva Marijina Uznesenja u Jelsi“. Crkva je izgrađena prije 1331., a utvrđena je 1535., vjerojatno prema nacrtu Mletačke državne službe za fortifikacije. Tijekom 16. i 17. stoljeća utvrđivanje se nastavilo izgradnjom jugoistočnoga bastiona, obrambenoga zida uokolo crkve, kapela Gospe od Ružarija i sv. Fabijana i Sebastijana te sakristije uz bastion, dok je u 19. stoljeću crkva dobila neorenesansno pročelje i novi zvonik. U sklopu restauratorsko-konzervatorskih radova, između ostaloga, osmišljen je suvremeni način uspostavljanja komunikacije po utvrđenim elementima građevine. U izlaganju je naglašena vrijednost nove prezentacije i mogućnost obilaska dosad nepri-

stupačnih obrambenih prostora kao nove vrijednosti, čime je građevina postala kulturno-povijesni fokus Jelse.

Ivo Glavaš iz Konzervatorskoga odjela u Šibeniku, u suautorstvu s Tomislavom Petrincem iz Sektora za konzervatorske odjele i inspekciju Ministarstva kulture, predstavio je temu „Tvrđave sv. Ivana i Barone iznad Šibenika – nove spoznaje i pitanja obnove“. Tvrđave su izgrađene na samom početku Kandijskoga rata (1645. – 1669.). Na osnovi postojećih znanstvenih spoznaja o jedinstvenom arhitektonskom projektu, programom obnove tvrđave Barone nije bilo predviđeno sustavno arheološko iskapanje. Međutim, arheološka sondiranja potvrdila su revidirano paleografsko i epigrafsko istraživanje, stoga je poduzeto ograničeno iskapanje koje je rezultiralo pronalaskom starije, znatno manje faze tvrđave izgrađene 1646. godine. Obnova tvrđave Barone predstavlja prvi takav zahvat u Dalmaciji, koji je uključivao konzervatorska i arheološka istraživanja, a što je rezultiralo prezentacijom *in situ* starije faze tvrđave. Istraživanja na Tvrđavi sv. Ivana također su ukazala na postojanje različitih faza, a posebno se čini važan pronalazak glavnoga ulaza u kompleks tvrđave, nepoznat s mletačkih i austrijskih grafika. U izlaganju je problematizirano pitanje unosa novih sadržaja u fortifikacijsku arhitekturu. Pristup obnovi, pritom, uvelike ovisi o karakteru tvrđava, a sugerira se dosljedna konzervacija i prezentacija te jasno razdvajanje povijesnih struktura od nove izgradnje.

Posljednji, četvrti blok izlaganja otvorio je Drago Miletić, konzervator u miru, izlaganjem „Rekonstrukcija glavnog pročelja Pazinskog kaštela“. Završna faza obnove vanjskih pročelja Pazinskoga kaštela obuhvatila je ulazni dio glavnoga, sjeverozapadnoga pročelja kaštela, ujedno najbogatijega arhitektonskom plastikom. Tijekom vremena pročelje je doživjelo znatne promjene, koje su u velikoj mjeri umanjile njegovu arhitektonsku vrijednost, jasnoću i čitljivost izvorne koncepcije. Predstavljena su istraživanja u sklopu kojih je obzidan pješački ulaz i utvrđen izvorni oblik te raspored prozora i ploča s grbovima, na osnovi čega je izrađena projektna dokumentacija prema kojoj je izvedena rekonstrukcija izvornoga oblika pročelja.

Riječki dio skupa zaključen je izlaganjem Marijana Bradanovića s Filozofskoga fakulteta u Rijeci „Fortifikacijski spomenici Kršana“. U Kršanu su vidljivi slojevi kontinentalne urbanističko-arhitektonske tipologije, gradnja razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka te dogradnje ranoga novog vijeka. Oni se očituju u sačuvanim pobočnim kulama i glavnom

donjem palasu, kruništima, raznolikim strijelnicama, cisterni s očuvanim grlom, ostacima dekorativne plastike, poput križno-rebrastih svodova, križnim prozorima, heraldičkim štitovima, vodorigama, čak i sačuvanom izvornom kolnom putu. Obzidano naselje podno donedavno posve ruševne utvrđene feudalne rezidencije gotovo je posve ugaslo. U sklopu konzervatorsko-restauratorskih radova obavljen je zahvat statičke konsolidacije i konzervacije palasa, no – kao i kod niza sličnih primjera – otvara se pitanje buduće funkcije cjeline nekadašnje utvrđene feudalne rezidencije. Uz primjer Kršana Bradanović je predstavio i druge fortifikacijske spomenike područja ukolo nekadašnjega Čepičkog jezera od Lupoglava do Kožljaka, kao i njihov antipod, snažno utvrđeno mletačko uporište Plomin, ističući gustoću te kronološku i tipološku različitost fortifikacija podno zapadnih obronaka Učke. Izlaganje je ujedno predstavljalo pripremu za drugi dan skupa na terenu u Istri.

Tradicionalno su u pauzi skupa predstavljene nove publikacije povezane s problematikom zaštite kulturne baštine, ove godine njih čak četiri. Nove brojeve *Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske* (37-38, 2013. – 2014.) i *Portala – godišnjaka Hrvatskog restauratorskog zavoda* (6/2015) predstavili su Gordana Jerabek i Ivo Glavaš, odnosno Mario Braun i Janja Ferić Balenović. Povijesnoumjetničku i konzervatorsku studiju Krasanke Majer Jurišić i Edite Šurine *Velika Onofrijeva fontana u Dubrovniku*, izdanu u ediciji Mala biblioteka *Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske*, svezak 16, predstavili su Gordana Jerabek i Marijan Bradanović. Četvrtu, pak, novu publikaciju, *Max Dvořák – Katekizam zaštite spomenika*, predstavili su u prostoru antikvarijata knjiga Ex libris urednik Marko Špičić i Marijan Bradanović.

Ovogodišnji *Dijalozi s baštinom* po prvi su put organizirani kao dvodnevni znanstveno-stručni skup, što predstavlja značajan i hvalevrijedan iskorak. Uza stručno vodstvo, točnije iscrpna terenska izlaganja arheologa Josipa Višnjića (Hrvatski restauratorski zavod) i povjesničarke umjetnosti Nataše Nefat (Konzervatorski odjel u Puli) sudionici skupa drugoga su dana obišli pet lokaliteta u Istri, važnih primjera fortifikacijske arhitekture. *In situ* su, tako, analizirane srednjovjekovne feudalne utvrde Kostel i Posrt, kašteli Kršan i Plomin te Draguč, odnosno nedavno otvorena Kuća istarskih fresaka. Na terenu u Istri skupu su se pridružili Vladimir Torbica, pročelnik Upravnoga odjela za kulturu Istarske županije, gradona-

čelnik Buzeta Siniša Žulić te načelnici općina Cerovlje i Kršan Emil Daus i Valdi Runko. Istarsko povijesno društvo predstavljao je Maurizio Levak s Odsjeka za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli.

Kroz pregled kompleksnih konzervatorsko-restauratorskih zahvata izvedenih na navedenim primjerima iznova je naglašena nužnost prilagođenoga pristupa svakom pojedinom spomeniku, istaknute su posebnosti obnove fortifikacijske arhitekture, ponajprije dugotrajnost konzervatorskih zahvata i velika materijalna sredstva koja takva obnova iziskuje. Naglašena je važnost čvrste suradnje službe za zaštitu spomenika kulture i jedinica lokalne samouprave te su predstavljeni budući programi obnove i revitalizacije tih značajnih istarskih spomenika.

Danijel Ciković

Prvi županijski stručni skup za učitelje i nastavnike povijesti u Istarskoj županiji, Pazin, 1. rujna 2015.

Jednodnevni županijski stručni skup za učitelje i nastavnike povijesti Istarske županije na temu *Mnemotehnike – strategije koje dovode do uspješnog učenja u nastavi povijesti* održan je 1. rujna 2015. u Pazinskom kolegiju – Klasičnoj gimnaziji.

U uvodnom je izlaganju viša savjetnica za nastavu povijesti Marijana Marinović govorila o mentalnim/umnim mapama i njihovoj važnosti u nastavi povijesti. Nabrojila je i objasnila vrste mnemotehnika, poput skraćivanja (akronimi, kratice), elaboriranoga kodiranja (zanimljive riječi, fraze ili rečenice), rečeničnih mnemonika (pojmovi povezani u rečenicu ili priču), metoda prostornoga uređenja stranice (mentalne mape) te metoda ključnih riječi (rima ili zvučnost kombinirana s bizarnim predočavanjem). Podsjetila je na nužnost promjene metoda rada u razredu jer po svim relevantnim svjetskim istraživanjima koncentracija učenika tijekom školskoga sata traje najviše petnaestak minuta. Upravo su zato grafičke mape dobar alat koji omogućuje kritičko čitanje i pisanje povijesnoga teksta. Naglasila je da mentalne mape oslobađaju um od linearnoga razmišljanja. Kada smo suočeni s problemom, one nam pomažu prilikom razmišljanja, pomažu nam uočiti bitna pitanja i njihov međusobni odnos te dopuštaju da nove ideje